

Kraków, dn. 27.01.2015 r.

Prof. dr hab. Sławomir Kadrow
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
Ośrodek Archeologii Gór i Wyżyn
ul. Sławkowska 17
31-016 Kraków

Ocena dorobku naukowego PhD. Jaroslava Peški

w związku z wnioskiem o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego
sporządzona na zamówienie Wydziału Socjologiczno-Historycznego
Uniwersytetu Rzeszowskiego

Jaroslav Peška uzyskał tytuł magistra w 1983 roku w Katedrze Archeologii Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie na Słowacji na podstawie pracy pt. *Oblat východní Moravy na konci eneolitu a ve starší době bronzové*. W tej samej Katedrze otrzymał trzy lata później tytuł doktora nauk filozoficznych „PhDr.” a w 2009 roku tytuł doktora filozofii „PhD.” za dysertację pt. *Protoúnětické pohřebiště z Pavlova a jeho pozice na prahu doby bronzové*.

Kariera zawodowa Jaroslava Peški związana była od samego początku do dnia dzisiejszego z Morawami. Pierwsze dziesięć lat (1983-1993) przepracował w Muzeum Regionalnym w Mikulovie. Od 1993 roku związał się z instytucjami konserwatorstwa archeologicznego w Ołomuńcu, których był i jest szefem (Narodowy Instytut Zabytków, Instytut Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Centrum Archeologiczne). W międzyczasie pracował w Muzeum Okręgowym a od 2007 roku do chwili obecnej jest kierownikiem i twórcą Sekcji Archeologii Katedry Historii Uniwersytetu Palackiego w tym samym mieście.

W działalności naukowej habilitanta wyróżnić można dwie zasadnicze domeny zainteresowań. Jedną z nich jest przełom eneolitu i początki epoki brązu w Europie Środkowej a drugą problematyka bogatych pochówków z okresu rzymskiego na terenie

Barbaricum. Wspomniane wyżej tytuły naukowe związane są jednak tylko z realizacją pierwszego z wymienionych zainteresowań badawczych. Ponadto habilitant badał osiedla wczesno neolityczne oraz stanowiska z przełomu epoki brązu i żelaza. Wyniki swoich badań publikował w opracowaniach o źródłowym charakterze.

PhD. Jaroslav Peška opublikował ponad 130 prac naukowych, w tym dwie książki. Jedną z nich, wydaną w 2013 roku pt. *Morava na konci eneolitu* przedstawił jako osiągnięcie badawcze, będące merytoryczną podstawą wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego. Tłem dla wymienionego powyżej osiągnięcia jest seria 20 artykułów, które powstały po doktoracie a związane są z problematyką eneolitu i początków wczesnego brązu na Morawach. Szereg ważnych względów uzasadniało podjęcie tej tematyki. Wybrany okres był stosunkowo słabo poznany. Na Morawach panowały wtedy skomplikowane stosunki kulturowe o niejednoznacznym charakterze. Obszar badań wyróżniał się wielokierunkowością powiązań. Poszczególne zjawiska kulturowe charakteryzowane były na podstawie wybitnie zróżnicowanych źródeł a podjęta tematyka budziła kontrowersje badaczy, którzy się nią zajmowali.

Dzieło pt. *Morava na konci eneolitu*, będące osiągnięciem badawczym przewodu habilitacyjnego, porusza szereg problemów i proponuje w wielu wypadkach oryginalne rozwiązania o naukowym charakterze. Mieści się ono w ramach archeologii tradycyjnej (kulturowo-historycznej). Jaroslav Peška ufa, że sukces w realizacji nakreślonego zadania zależy od ilości i jakości źródeł, które pozostają w jego dyspozycji. Za czynnik utrudniający postępowanie badawcze uznaje problemy terminologiczne, niespójność systemów klasyfikacji materiałów oraz brak jednolitego, powszechnie akceptowanego systemu chronologicznego-kulturowego i niejasności w wewnętrznej periodyzacji badanych jednostek kulturowych.

Pomimo tak zarysowanych trudności i niedostatków bazy źródłowej celem habilitanta jest zrekonstruowanie stosunków kulturowo-osadniczych na Morawach na końcu eneolitu czyli w czasie kluczowym dla pojawienia się społeczności nowego etapu dziejów – epoki brązu.

Koniec eneolitu na Morawach zamyka się w dwóch horyzontach czasowych: młodszym (3100/3000 – 2600/2550 BC) i późnym (2700 – 2300/2200 BC). W starszym horyzoncie rozwijały się następujące kultury: jewiszowicka (Jevišovice), boszacka (Bošáca), Makó/Kosihy-Čaka, kultura amfor kulistych i synkretyczny zespół (horyzont) Strachotín-

Držovice. Do młodszego horyzontu zaliczają się natomiast morawska kultura ceramiki sznurowej oraz kultura pucharów dzwonowatych.

Każda z wymienionych wyżej kultur charakteryzowana jest w myśl pewnego schematu. Zaczyna się od historii i stanu badań. Następnie określany jest zasięg przestrzenny, sieć i charakter osadnictwa oraz obrządek pogrzebowy. Później przychodzi kolej na kulturę materialną, w tym: ceramikę z zaakcentowaniem form specjalnych, przemysł krzemienisty, metalurgię, wyroby z kości i rogu, bursztyn (o ile jest obecny w zespołach danej kultury). W dalszej kolejności charakteryzowana jest gospodarka i zagadnienia społeczne oraz religia, kult i ideologia. Charakterystykę każdej jednostki kulturowej zamykają rozważania na temat periodyzacji rozwoju wewnętrznego, kontaktów i relacji z innymi kulturami, chronologii względnej i absolutnej.

Tematyka gospodarcza i społeczna oraz ideologia i kult zajmują w osiągnięciu badawczym skromne miejsce. Zdecydowaną przewagę mają tam rozważania poświęcone osadnictwu i/lub obrządkowi pogrzebowemu oraz różnym aspektom chronologii. Towarzyszą im rozbudowane komentarze na tematy terminologiczne i definicyjne, szczególnie związane z taksonomią kulturową. To dość typowa struktura dzieł pozostających w nurcie archeologii kulturowo-historycznej.

Za swoje najważniejsze ustalenia w omawianym dziele uważa habilitant wydzielenie późnego etapu kultury Jevišovice na Morawach w postaci fazy Starý Lískovec/Křenovice/Miňůvky. Jest on – w świetle ustaleń Jaroslava Peški – współczesny najstarszemu odcinkowi tamtejszej kultury ceramiki sznurowej. Kolejnym ważnym i oryginalnym wkładem habilitanta jest określenie i charakterystyka mieszanego horyzontu Strachotín-Držovice. Łączy on cechy schyłkowych faz różnych kultur: Jevišovice, Bošáca, Makó/Kosihy-Čaka i kultury amfor kulistych (młodszy eneolit) wraz z elementami wczesnych faz innych kultur: ceramiki sznurowej i pucharów dzwonowatych (późny eneolit).

Dla późnego eneolitu, nie tylko Moraw, ale też całej Środkowej Europy, są opracowania bogato wyposażonych grobów mężczyzn kultury pucharów dzwonowatych z cmentarzyska w Pavlovie. Inspirują one do pogłębiania studiów nad problemami zakładanej stratyfikacji społecznej oraz zagadnieniami związków rytuałów ze strukturą społeczną.

Ważnym wkładem habilitanta jest też szerokie – jak na warunki archeologii czeskiej a także dawniej: czechosłowackiej – wykorzystanie datowań radiowęglowych w ustaleniach

chronologicznych, głównie archeologii absolutnej oraz wzajemnych relacji chronologicznych różnych jednostek kulturowych. Potwierdzeniem tego faktu są opublikowane przez niego pierwsze serie dat 14C z obiektów osadowych kultury amfor kulistych ze Śląska Opawskiego oraz ze środkowej części Moraw oraz obiektów cmentarnych morawskiej kultury ceramiki sznurowej.

Habilitant przyjął – skądinąd słuszne – założenie, że Morawy w młodszym i późnym eneolicie stanowiły obszar krzyżowania się szlaków, którymi przepływały i przemieszczały się idee, prądy kulturowe, ludzie i rzeczy. Dzięki temu łatwiej można synchronizować na tym terenie różne jednostki kulturowe, wprawdzie obecne na Morawach, ale których centra występowania znajdowały się na innych obszarach. Morawy stają się wtedy kluczowym punktem synchronizacji zjawisk kulturowych w szerszym wymiarze przestrzennym, np. środkowoeuropejskim. Niestety ta sytuacja ma też wady. Trudno jest bowiem zrozumieć te zjawiska kulturowe, dla których omawiany obszar jest tylko peryferią zasięgu. Każdorazowo należy odwoływać się do wiedzy o tych zjawiskach, wypracowanych w innych regionach. Dotyczy to szczególnie kultury Makó/Kosihi-Čaka, czy też kultury amfor kulistych.

Inaczej rzecz się ma z kulturą Jevišovice i z morawską kulturą ceramiki sznurowej, po części też z lokalnym ugrupowaniem kultury Bošáca. I w tych właśnie przypadkach wkład osiągnięcia badawczego habilitanta w poznanie tych jednostek kulturowych jest najbardziej istotny.

Przedstawione do oceny przez Jaroslava Peškę dzieło, jako osiągnięcie badawcze, skłania też do pewnych uwag krytycznych i polemicznych. Do najważniejszych należy założenie, że rozpatrywane przez niego jednostki kulturowe mają podobny status taksonomiczny, tj. że wszystkie reprezentują kultury (archeologiczne). Jedynym, godnym podkreślenia wyjątkiem jest wyróżnienie i zdefiniowanie horyzontu Strachotín-Držovice. Wprawdzie znakiem zapytania obdarzona została kultura Makó/Kosihi-Čaka ale to za mało by zrozumieć zjawiska kulturowe, które kryją się pod tą nazwą. Uważam, że dobrym rozwiązaniem w tym przypadku byłoby potraktowanie tej jednostki kulturowej jako „sieci powiązań kulturowych” (jak to praktykuje z niejakimi sukcesami Martin Furholt), funkcjonujących głównie na poziomie mechanizmów unifikujących cechy ceramiki, a nie jako klasycznej kultury archeologicznej.

Wprawdzie Jaroslav Peška nie stawiał sobie takiego celu ale szkoda, że nie wykorzystał nadarzającej się okazji do zaproponowania modelu (lub kilku modeli) zmiany

kulturowej i cywilizacyjnej na przełomie eneolitu i epoki brązu na Morawach. Jego ogromna wiedza źródłowa na temat młodszego i późnego eneolitu oraz wczesnego okresu epoki brązu mogłaby zaowocować interesującymi propozycjami rozwiązań tego jakże ważnego momentu w dziejach regionu i całej Europy Środkowej.

Jaroslav Peška jest również znanym i cenionym specjalistą w zakresie początków epoki brązu na Morawach w szerokim europejskim wymiarze. Jest jednym z najlepszych znawców dwóch modeli kształtowania się środkowoeuropejskiej cywilizacji wczesnobrązowej; na bazie przykarpackiego episznurowego kręgu kulturowego oraz kultury protounietyckiej.

Oprócz tego ma wybitne osiągnięcia w zakresie opisu i charakterystyki bogatych pochówków z okresu rzymskiego. Oczywiście wymienione wyżej zainteresowania naukowe wychodzą poza tematykę osiągnięcia badawczego.

Habilitant jest zasłużonym animatorem, organizatorem i wykonawcą (jako kierownik instytucji konserwatorskich w Ołomuńcu) szeroko zakrojonego programu badań ratowniczych na Morawach, szczególnie w ich środkowej i północnej części. Od 1994 roku kieruje pracami terenowymi na wielu wzorowo eksplorowanych stanowiskach archeologicznych. Na bieżąco publikuje ich wyniki w różnego typu wydawnictwach, w Czechach i poza ich granicami. Poza tym bierze udział w pracach legislacyjnych związanych z problematyką ochrony dziedzictwa archeologicznego w Czechach.

Był kierownikiem lub głównym wykonawcą dużych, również międzynarodowych projektów grantowych, finansowanych głównie przez Agencję Grantową Republiki Czeskiej, ale również przez Unię Europejską oraz Kraje Grupy Wyszehradzkiej.

Wielokrotnie w czasie swojej kariery zawodowej Jaroslav Peška był członkiem międzynarodowych ekip prowadzących badania terenowe, m.in. w Austrii, na Cyprze oraz w Turcji. Jest ponadto – od lat – aktywnym uczestnikiem licznych konferencji i seminariów o zasięgu krajowym ale przede wszystkim międzynarodowym. Na podkreślenie zasługuje jego aktywne uczestnictwo w kilku spotkaniach Europejskiej Asocjacji Archeologów (m.in. w Krakowie, Zadarze i na Malcie), w licznych spotkaniach międzynarodowych grup roboczych „Beaker Days” (m.in. w Poznaniu), „Corded Ware Days” (m.in. w Krakowie) i „Initiative Krems-2001” (m.in. w Igołomi). Jest organizatorem i współorganizatorem szeregu ważnych międzynarodowych konferencji i warsztatów w Czechach, Austrii i na Słowacji.

Habilitant jest redaktorem dwóch serii wydawniczych: Archeologické památky střední Moravy i Archaeologiae Regionalis Fontes. Redaguje także rocznik archeologiczny „Ročenka”. Jest wydawcą i członkiem rady redakcyjnej pisma Interdisciplinaria Archaeologica. Natural Sciences in Archaeology. Jest także członkiem Komitetu Radakcyjnego Sprawozdan Archeologicznych i stałym recenzentem rocznika Analecta Archaeologica Ressoviensia. Współredagował kilka ważnych monografii, również we współpracy z zagranicznymi partnerami (z Niemiec i ze Słowacji).

Jaroslav Peška był pięciokrotnym stypendystą różnych zagranicznych fundacji z Holandii, Szwecji, Austrii i Niemiec. Kilkanaście razy odbywał zagraniczne podróże studyjne, w tym do: Polski, Austrii, Niemiec, Anglii, Węgier, Słowenii, Irlandii i Turcji.

Uzupełnieniem bogatej kariery naukowej, organizacyjnej, wydawniczej i popularyzatorskiej habilitanta są jego dokonania dydaktyczne. Jest kierownikiem i wykładowcą archeologii w Sekcji Archeologii Katedry Historii na Uniwersytecie Palackiego w Ołomuńcu. Oprócz zajęć dydaktycznych na macierzystej uczelni wykładał także na uniwersytetach zagranicznych w ramach programu Erasmus (m.in. w Rzeszowie, Tybindze i w Bursie w Turcji).

Efektom analizy wszechstronnego dorobku naukowego PhD. Jaroslava Peški, głównie w zakresie studiów nad *Morava na sklonku eneolitu* jest moja pełna akceptacja jego osiągnięcia badawczego. Uważam, że dorobek ten wyróżnia się niezwykle pozytywnie na tle praktyki naukowo-badawczej archeologii nie tylko w Czechach ale także w krajach tzw. bloku wschodniego. Na wysoką ocenę zasługują także rezultaty pobocznych kierunków jego zainteresowań naukowych. Na podkreślenie zasługuje także aktywność habilitanta na polu organizacji, prowadzenia eksploracji terenowych i upowszechniania wyników badań ratowniczych z licznych stanowisk archeologicznych zagrożonych zniszczeniem z terenu Moraw. Jestem w pełni przekonany o tym, że PhD. Jaroslav Peška w pełni zasługuje na uzyskanie stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie archeologia.

